

מדור סקירת ספרות משפטית - השופט (בדימוס) אברהם טננבוים

בועז סנג'רו "ביקורת דיני העונשין הישראליים", הוצאת נבו, התש"פ - 2020, 354 עמ'.

הספר שלפנינו הוא שילוב של הצגת דיני העונשין בישראל יחד עם ביקורת עליהם, ואפילו ביקורת בוטה. ובלשונו של המחבר:

"אחרון החיילים הבריטים עזב את ארץ ישראל בשנת 1948. שבעה עשורים מאוחר יותר, בשנת 2019, רוב העבירות הפליליות הקבועות בחוק העונשין - הקודקס הפלילי של מדינת ישראל - עדיין כמעט זהות לירושה הרעה שהותיר לנו המנדט הבריטי.... רבות מהן חסרות הצדקה או מיותרות, ההגדרות של רובן רחבות מדי ולא מדויקות, ועונשיהן בדרך כלל מופרזים.... הכרחי לתקן את המצב באופן יסודי: לבטל לחלוטין את חוק העונשין הקיים".

ביקורתו מופיעה פעמיים בספר, בתחילתו ובסופו (כמעט באותה לשון). כדי לבסס ביקורת זו עוסק הספר בעשרים ושבעה נושאים שונים. יש כאלו המשתייכים למטרות הענישה, ובעיקר לארבע המטרות שמשפטנים נוהגים להתמקד בהן (גמול, הרתעה, מניעה ושיקום). יש פרקים העוסקים בדרכי הענישה (מאסר, טיפול, תחליפי מאסר). ישנם פרקים העוסקים ביסוד הנפשי (מהי רשלנות?

מהי עצימת עיניים? היש הצדקה לאחריות מוחלטת?). וישנם פרקים העוסקים בעבירות ספציפיות (ארגוני פשיעה, סוגי המתה). למעשה, אין כמעט תחום בדיני העונשין שאין בספר התייחסות מפורטת אליו.

המבנה בכל פרק הוא דומה למדי. המחבר עוסק בנושא ומסבירו בקצרה על פי החוק הישראלי. הוא מצרף פסיקה עדכנית של בתי המשפט על דרגותיהם השונות (בעיקר כמובן של בית המשפט העליון). לאחר מכן הוא מרחיב את הרקע התיאורטי, כולל משפט משווה לא רק מהעולם האנגלו-סקסי, אלא גם לא מעט מהמשפט הקונטיננטלי. תוך כדי כך ובסיכומו של הפרק הוא מבקר את ההלכה הנוהגת ולעתים מציע תיקונים משלו. מהות הביקורות ואורכן שונה מנושא לנושא. במספר פרקים הביקורת היא מינורית יחסית, ובאחרים היא שוצפת וכועסת.

כך למשל יוצא קצפו של סנג'רו על חוק המאבק בארגוני פשיעה. הוא מביא אותו כדוגמא לסכנה שבדומיננטיות של אנשי אכיפת החוק (פרקליטות ומשטרה) בחקיקת חוקים פליליים. הוא בדק ומצא שהסמכויות, ההגדרות, והעונשים נותנים לתביעה סמכות ושיקול דעת המגדילים את כוחה באופן לא מידתי וללא צורך. לטענתו מדובר בחוק מרחיב ביותר שאין דומה לו בשום מדינה מודרנית אחרת. לא רק זאת אלא שגם קודם לחקיקתו היו בידי התביעה כלים מספיקים (לטענתו) לפעולה נגד אותם ארגוני פשע. לשיטתו עדיף לבטל לחלוטין את חוק המאבק בארגוני פשיעה אולם ברור לו שריאלית במצב הנוכחי אין זה אפשרי. אשר על כן הוא מבקש כי בתי המשפט יפרשו אותו בצמצום כדי למנוע את נזקיו.

מטרתו העיקרית של הספר היא ביקורת דיני העונשין בישראל. אולם כדי לבקר בצורה הוגנת, יש צורך להסביר את המבוקר וסנג'רו עושה זאת היטב. כל הנושאים העיקריים והמשניים בדיני העונשין

כך למשל יוצא קצפו של סנג'רו על חוק המאבק בארגוני פשיעה. הוא מביא אותו כדוגמא לסכנה שבדומיננטיות של אנשי אכיפת החוק (פרקליטות ומשטרה) בחקיקת חוקים פליליים.

מפורטים בשפה ברורה כך שהספר יכול לשמש גם כספר לימוד לסטודנטים למשפטים או כספר עיון למשפטנים העוסקים בתחום.

שתי הערות רצינו להעיר. ראשית, סנג'רו ויתר במודע על ריבוי האסמכתאות והערות שוליים. זאת למען ירוץ הקורא בקלות בחומר. אולם ברגע שאלו אינן קיימות, ניתן לתהות ולערער על נכונות טענותיו. כך למשל מסביר סנג'רו כיצד מנבאים 'מסוכנות' של נאשם (דהיינו, הסיכוי שיחזור על עבירותיו הפליליות). הוא מסביר כי קיים ניבוי קליני (מומחים שונים כפסיכיאטרים, פסיכולוגים, וכיוצא בזה המשוחחים עם הנאשם), ניבוי סטטיסטי (המבוסס על משתנים שונים כגון גיל, עבר פלילי וכו'), וניבוי משפטי (חזקות שונות כגון עבר פלילי או סוג העבירה). סנג'רו קובע כי המשותף לכל השיטות הוא כישלון חיזוי ותוצאות לא מדויקות. אלא שלמיטב ידיעתנו, הניבוי הסטטיסטי מדויק להפליא ועם כניסת שיטות חדשות של אינטליגנציה מלאכותית, צפוי להיות מדויק עוד יותר. לא ברור לנו מה מקור קביעתו זו של סנג'רו, ומכיוון שאין מקורות ואסמכתאות, קשה לבסס את עמדתו. בקצרה, ניתן לחלוק על טענות עובדתיות רבות שמופיעות בספר משום שאין להן כל אסמכתא ברורה.

בקצרה, ניתן לחלוק על טענות עובדתיות רבות שמופיעות בספר משום שאין להן כל אסמכתא ברורה.

שנית, אין חולק/ת על כך שחוק העונשין הישראלי איננו מושלם (בלשון המעטה). אלא שכידוע, הביקורת תמיד קלה יותר מהיצירה. סנג'רו מבקר את המצב הנוכחי אך לא מציע נוסח תחליפי מגובש של חוק העונשין. נשאלת השאלה למה לא יתכבד המבקר וירימ את הכפפה? דהיינו, סנג'רו ואחרים/ות בדעתו יכתבו טיוטה מלאה של חוק עונשין חדיש ומודרני, וינסו להעבירו בחקיקה? צריך גם לזכור כי הליך החקיקה הישראלי הוא ארוך ומסורבל. אשר לכן קשה לחוקק חוק ארוך בתחום כלשהו, ובוודאי בתחום טעון כמו עונשין. היו הרבה ניסיונות לקדם חוקים שהושקע בהם זמן ומאמץ רב. אלא שלאחר שנים, ברגע שהתחלפה הכנסת מונו מחוקקים חדשים, עם סדרי עדיפויות אחרים, וכל העבודה ירדה לטמיון. לפחות עד שלא תשונה מסגרת החקיקה הישראלית, יש הרבה יותר

סיכוי לשינויים קטנים ומצטברים, מניסיון לשינוי גורף ומהותי. ממילא קריאתו לחוק עונשין חדש איננה מציאותית.

המחבר פרופ' בועז סנג'רו הוא פרופסור למשפט פלילי במרכז האקדמי למשפט ועסקים ברמת גן ובמכללת ספיר (גילוי נאות, ידיד של כותב הסקירה). מזה שנים ארוכות הוא לוחם במרץ כנגד מחדלים ותקלות בחוק העונשין שלדעתו פוגעים בצדק, ובדרך כלל באזרח הקטן. לשיטתו, אלו גורמים לריבוי הרשעות שווא, למתן כוח שרירותי בידי הפרקליטות ובתי המשפט, לחוסר אחידות באכיפה ובענישה, ועוד שלל מרעין בישין. לשבחו ייאמר שדעותיו נשארו עקביות גם כאשר היו לא פופולריות בציבור, נגדו את הרוח המנשבת באקדמיה, או סתם פגעו בתפיסה פוליטית שולטת.

הספר מומלץ לכל מי שמתעניין בדיני עונשין וענישה פלילית. אפשר (ורצוי) להתווכח עם דיעותיו של סנג'רו ואין הכרח לקבלן, אבל לדעתנו חובה לכל משפטן פלילי להכירן.

הערות תתקבלנה בברכה - avi3333@gmail.com